

כביש חוצה נווה עין גדי – מעקף בולענים אינו עוקף יעלים

מיכאל בלכר

שמורת עין גדי, רשות הטבע והגנים

ציטוט מומלץ

6 באפריל, 2016

גיליון אביב 2016 / כרך 7(1)

נקודת מבט

בלכר מ. 2016. כביש חוצה נווה עין גדי – מעקף בולענים אינו עוקף יעלים. *אקולוגיה וסביבה* 7(1): 79-80.

יעל נובי (*Capra nubiana*) נמצא באיום הכחדה בישראל ובעולם [5]. אוכלוסייתו באזור עין גדי חשובה מאוד לקיום המין בשל מיקומה המרכזי במדבר יהודה, בגלל גודלה הבולט בין האוכלוסיות היעל בישראל (כ-200 פרטים), והודות לתנאים שמאפשרים לשמור על יציבותה בתקופות הצחיחות [2]. ליעלים בנווה עין גדי מקורות מזון זמינים נוסף על צמחים חד-שנתיים, צומח הנחלים והעצים הסודניים. מתחילת שנות ה-90 של המאה הקודמת נצפים היעלים בקיץ רועים באופן קבוע במטעי התמרים של קיבוץ עין גדי – אוכלים עשב ושיחים, גם כפות תמרים ונשר פרי התמר [1].

המצב הקיים משרת את הדקלאים – מגדלי התמרים – מאחר שהיעלים תורמים באופן משמעותי להפחתת אוכלוסיות מזיקי התמר ולהדברת העשבים. השילוב שנוצר בין ענף חקלאי רווחי לבין מרעה חלופי לאוכלוסיית פרסתני-בר הוא תקדים – לא נמצא מקרה דומה לו בחיפוש ספרותי רחב. ניצול מטעי התמרים על-ידי בעלי החיים ללא נזק לחקלאות, אלא להפך – לתועלתה, משרת את שמירת הטבע, בייחוד בשנות בצורת, והוא חשוב לעתיד לנוכח תחזיות שינוי האקלים [2].

סגירת כביש 90 בקרבת החוף בנווה עין גדי, בעקבות החרפת בעיית הבולענים וסלילת מעקף בולענים זמני במרכז הנווה בשנת 2015 [7], גרמה שינוי דרסטי לאורח החיים של אוכלוסיית היעלים. רוב שטחי המרעה החשובים שבתחום מטעי התמרים ובסביבתם, נמצאים כעת מזרחה מכביש 90 (איור 1), כולל חלקות התמרים שננטשו בגלל הבולענים, שעצי-בר [3] וצומח נוסף שרדו והתפתחו בהן. מעבר עדרי היעלים בכביש הנבנה מחדש היה ידוע מראש, והמצב הצפוי פורט בחוות הדעת שהוגשה למתכננים ולמקבלי ההחלטות [2]. עם פתיחת המעקף לתנועת כלי רכב, היעלים החוצים אותו מסכנים את עצמם ואת הנהגים והנוסעים, וכבר תועדו בכתב [6] ובתמונות דריסות של יעלים ותאונות דרכים.

איור 1

יעלים רועים במטע תמרים ליד סוללת מעקף הבולענים

צילום: נועם לוי

איור 1. יעלים רועים במטע תמרים ליד סוללת מעקף הבולענים | צילום: נועם לוי

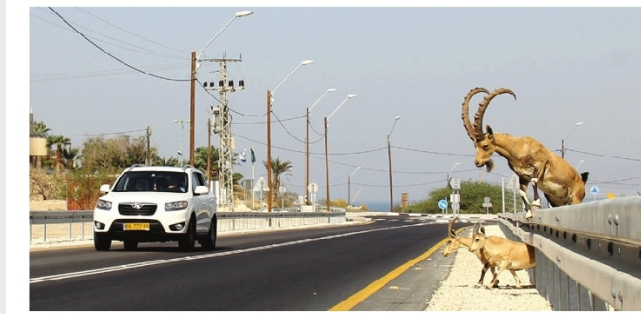
לתואו הישן של כביש 90 בנווה עין גדי נהגו היעלים להתקרב לעתים רחוקות. לעומת זאת, את הכביש הזמני הנבנה עוברים יותר מ-140 פרטים כל יום בתקופת החום והיובש (רוב חודשי השנה בעין גדי), וקבוצות קטנות יותר חוצות אותו גם בחודשים הקרירים (איור 2). היעלים חוצים את המעקף בחמישה קטעים לפחות (איור 3), משום שהוא נמצא במרכז תחום המחיה של האוכלוסייה. יתרה מזאת, היעלים חוצים את הכביש הלוך ושוב יותר מפעם ביממה. למשל: עדר שחוזר בריצה מהירה לכיוון ההר בתגובה לסכנה כלשהי, ועובר בכיוון ההפוך לאחר מספר דקות; או נקבות וצעירים שמחפשים זה את זה וחוצים את הכביש בכיוונים שונים. הרגלי תנועת היעלים על המעקף ובסביבתו מפתיעים את הנהגים – גם את אלה שמתייחסים לתמרור המזהיר מפני חיות-בר בדרך. היעלים לא תמיד עוברים את הכביש כעדר, אלא לעתים קרובות עושים זאת בקבוצות קטנות וכפרטים בודדים. לפעמים הם עומדים לצד הכביש בהמתנה כביכול, אך קופצים לפתע, כאשר הנהג חושב שקיבל "זכות

קדימה". נוסף על כך, תנאי השטח ומבנה המעקף (סיבוב הנתיב, הסוללה, תעלת הניקוז, המעקה) גורמים בקטעים רבים להסתרת היעלים מעיני הנהגים.

איור 2

יעלים חוצים את מעקף הבולענים ממזרח למערב

צילום: נועם לוי

איור 2. יעלים חוצים את מעקף הבולענים ממזרח למערב
צילום: נועם לוי

המידע על נתיבי תנועת היעלים^[2] לא שימש לתכנון סלילת המעקף הזמני. נבנה בו מעבר בעלי חיים אחד בלבד, שמיקומו (איור 3) לא תואם אף נתיב יעלים ידוע או אפשרי. המעבר התחתי הוקם בגישה המקובלת לבניית מעבר לשועל, לדרבן או לצבי בודד, שאינה מביאה בחשבון את דפוסי ההתנהגות של עדרי היעלים. למרות הכול, חשוב לנסות ולבדוק את הייתכנות השימוש של המתקן הקיים על-ידי היעלים, וזאת בעיקר למען תכנון מציאותי של הכביש הקבוע. בתנאים הקיימים המעבר חסום כמעט לחלוטין בגדרות (איור 3), והסבירות שהיעלים יתקרבו אליו נמוכה מאוד. במשך כחצי שנה של מעקב (תצפיות ישירות, מצלמות חיישן ורצועות טשטוש לתיעוד עקבות) צולם רק זכר אחד שעבר ליד (!) המנהרה. הסיכוי להתחרות במזון הירוק הטרי שבמטעי התמרים, ולמשוך את היעלים למעבר הבנוי באמצעות קש, חציר או ענפי עצים, לא נראה סביר. כמו כן, בעת מצוקה תגובתם האינסטינקטיבית של היעלים היא לתפוס גובה, כלומר – במקרה דנן, לעלות על הסוללה הקרובה אליהם (איור 1). במצב הנתון לא סביר שהם יחפשו את מנהרת המעבר הבנוי.

גידור תוואי המעקף לשם חסימת צירי מעבר היעלים לשטחי המרעה עלול לפגוע באופן ניכר ביכולת קיום האוכלוסייה, וגם לא ינעם דריסות, כי גידור הרמטי במקרה זה הוא בלתי אפשרי. חסימת מטעי התמרים מפני היעלים תרבה את חדירתם ליישובים הסמוכים, תגרום לפגיעות בהם כתוצאה מהסתבכות בגדרות, מעלייה על גגות, מרדיפה מצד כלבים, מאכילת מזון לא טבעי וכן הלאה, ותגביר את ההתרגלות של היעלים לשהייה בקרבה מופרזת לאדם.

השינוי הדחוף הנחוץ

ביטול של כל הגדרות במטעים שנמצאים מערבה מהמעקף (איור 3), כדי לאפשר תנועה חופשית של יעלים, ומתן פיצוי לחקלאים במשך מספר שנים בגין נזקים למטע התמרים הצעיר. יעדי השינוי המוצע הם:

1. הגדלת מרעה היעלים בצד המערבי של המעקף כדי לנסות ולצמצם את מעברם בכביש 90.
2. פתיחת שטחי מרעה בצמידות למעבר הבנוי כדי לקרב את היעלים אליו ולנסות למשכם להשתמש בו.

הצעת השינוי משקפת את המצב הקיים במטעי תמרים אחרים של קיבוץ עין גדי, מבוססת על עקרונות שיתוף הפעולה בין הקיבוץ לבין רשות הטבע והגנים^[4], ומתייחסת לפניית נציג הקיבוץ המבקש לצמצם את הסכנה לתאונות דרכים על המעקף לכביש 90^[6].

איור 3

מיפוי סכמטי של המצב שנוצר בנווה עין גדי בעקבות סגירת קטע בכביש שלאורך ים המלח (כביש 90) וסלילת מעקף בולענים זמני

איור 3. מיפוי סכמטי של המזב שנוצר בנווה עין גדי בעקבות סגירת קטע בכביש שלאורך ים המלח (כביש 90) וסילול מעקף בולענים זמני

מקורות

1. בלכר מ. 2002. יעלים בנווה עין גדי: שינויים במשך כ-50 שנה והמלצות ממשק. הכנס ה-39 של החברה לזואולוגיה בישראל, אוניברסיטת תל-אביב.
2. בלכר מ. 2012. השינוי המוצע בתוואי של כביש 90 באזור עין גדי מהבחינה האקולוגית. חוות דעת של מומחה, 15 בנובמבר 2012, רשות הטבע והגנים.
3. בלכר מ ובלכר א. 2011. בולענים ושמירת טבע: מסקנות מניסוי לא מתוכנן בעין גדי. *אקולוגיה וסביבה* 2(2): 92-90.
4. נווה עין גדי. 2007. מסמך עקרונות לשיתוף פעולה בין קיבוץ עין גדי לבין הרשות לשמירת הטבע והגנים הלאומיים, 29 באפריל 2007.
5. פרבולוצקי א ודולב ע (עורכים). 2002. הספר האדום של החולייתנים בישראל. רשות הטבע והגנים והחברה להגנת הטבע.
6. רוט י. 2015. בעלי חיים על מעקף כביש 90. קיבוץ עין גדי, 30 ביולי 2015.
7. רז א. 2015. התמודדות עם איומי בולענים על כביש 90 בתחום עין גדי. *מחקרי הנגב, ים המלח והערבה* 7(3): 57-56.